

Agnieszka Lewicka-Zelent, Ewa Grudziewska

Rozwiązywanie konfliktów przez młodzież nieprzystosowaną społecznie

Niepełnosprawność nr 12, 44-58

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Lewicka-Zelent

Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

Ewa Grudziewska

Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

Rozwiązywanie konfliktów przez młodzież nieprzystosowaną społecznie

Conflicts solving by the youths with social maladjustment

The conflicts are an inseparable element of our life. We encounter it in many spheres of life. Usually the conflict is considered as something negative, but sometimes it can contribute to fortification of interpersonal relationships. It only depends from us and the partner's interaction in what way we use the conflict which occurred between us. Due to the fact that we observe constantly growing number of contentious situations at schools, it is important to observe the changes which occur in this environment, in order to prevent their escalation. In the article we take care of the conflict resolution strategies in groups of the social misfit youth, that very often attend contentious situations.

Słowa kluczowe: strategie rozwiązywania konfliktów, młodzież, nieprzystosowanie społeczne

Keywords: strategies for conflict resolution, youth, social maladjustment

Wprowadzenie

Nieprzystosowanie społeczne stanowi jeden z podstawowych terminów w badaniu własnym. Żeby jednak zrozumieć jego istotę, należy wyjaśnić pojęcie „przystosowanie”, które definiowane jest według różnych kryteriów [Pytka 2000, s. 19]. Przystosowanie, w aspekcie biologicznym, oznacza dążenie jednostki do przetrwania, a w kontekście medyczno-psychiatrycznym – dobry stan zdrowia psychicznego i fizycznego. Według kryterium psychologicznego, osoba przystosowana potrafi dobrze radzić sobie z redukcją napięć wewnętrznych i czuje się szczęśliwa. Natomiast adekwatne reagowanie na różnorodne czynniki oraz umiejętność przeciwstawienia się presji tych niekorzystnych, charakterystyczne jest dla kryterium interakcyjnego. Analizując zjawisko przystosowania w pedagogice,

uwzględnia się poziom zaspokojenia potrzeb podmiotu, związanych z samourzeczywistnieniem i autonomią. Wielość sposobów rozumienia przystosowania wskazuje na jego złożoność i interdyscyplinarność. Jednak w badaniu własnym skoncentrowano się tylko na jego społecznym wymiarze, w którym istotę stanowi respektowanie przez jednostkę norm ogólnie przyjętych w danej społeczności.

Jak twierdzi L. Pytka [2000, s. 51] nieprzystosowanie w naukach społecznych, definiuje się na różne sposoby. Wyjaśnia się je w kategoriach: jego objawów, sposobów pomiaru jego poziomu lub podstaw teoretycznych społecznego funkcjonowania jednostki. Za autorem przyjęto, że nieprzystosowanie społeczne to stan osoby, który jest powiązany układem jej postaw i motywacji, a wyraża się gotowością do reagowania w sposób sprzeczny z ogólnie przyjętymi normami społecznymi. Warunkowany jest wielorakimi czynnikami. Przyczyny nieprzystosowania społecznego mogą tkwić w samej jednostce (np. czynniki genetyczne, zaburzenia układu hormonalnego, zaburzenia osobowości, niepełnosprawność) [Pospiszyl, Żabczyńska 1980; Okoń 2004]. Częściej jednak zwraca się uwagę na uwarunkowania o charakterze egzogennym. Jak twierdzi W. Okoń [2004], jednostka ma problemy z przystosowaniem społecznym, która znajduje się w sytuacjach trudnych, uniemożliwiających jej przestrzeganie norm i zasad danej grupy społecznej.

Propozycję klasyfikacji typów nieprzystosowania społecznego przedstawiają C.E. Sullivan i M. Grant [za: Pytka 2000]. Autorzy nawiązują do charakterystycznych form dewiantywnego zachowania się osób nieprzystosowanych społecznie w oparciu o jakość stosunków interpersonalnych, jakie utrzymuje jednostka z innymi osobami. Wskazują oni na: aspołeczność, konformizm i neurotyzm, które posiadają specyficzne cechy. Dlatego w zależności od typu nieprzystosowania, podmiot zachowuje się w osobliwy sposób. Nie da się zatem nakreślić jednorodnego profilu osób nieprzystosowanych społecznie. Każda z nich może posiadać inny repertuar przejawów zachowania, niezgodnego z normami społecznymi.

Najbardziej rozbudowany rejestr objawów nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży podaje Cz. Cekiera [1979], który m. in. wyróżnia: napady złości, nadpobudliwość emocjonalną, zaburzenia odżywiania, regresję, lęki, alienację, lekceważenie obowiązków w domu i w szkole, notoryczne kłamstwa, częste wargary i ucieczki z domu, kradzieże, agresję, zażywanie substancji psychoaktywnych itp. L. Pytka [2000] do przedstawionej listy dodaje także: samobójstwa, zamachy samobójcze oraz prostytutkę i promiskuityzm.

Zjawisko nieprzystosowania społecznego dotyka młodzieży, która wymaga zastosowania pewnej interwencji wobec niej samej. Jednak ze względu na jego złożony charakter, specjalne oddziaływania powinny być prowadzone także w środowisku, w których żyje [Ostrihanska 1997]. W tym celu wykorzystuje się

specjalne metody pracy wychowawczej, gdyż te, stosowane wśród młodzieży przystosowanej społecznie nie przynoszą oczekiwanych rezultatów [Galej 2000].

Osoby nieprzystosowane społecznie bardzo często uwikłane są w liczne konflikty. Spierają się w sprawach, w których rozwiązanie nie jest możliwe lub unikają innych ludzi, co prowadzi do dalszej eskalacji konfliktów [Hilgard 1972].

Niezależnie od przyjętej definicji konfliktu [np. Okoń 2004; Olubiński 2001] można wskazać na charakterystyczne jego cechy. Co najmniej dwa podmioty mają sprzeczne cele. Przynajmniej jeden z nich nie ma motywacji do zawarcia porozumienia lub posiada deficyty umiejętności porozumiewania się. Reprezentuje postawę cechującą się: niechęcią osobistą lub nieustępliwością [Hamer 2005].

W zależności od przyjętego kryterium, występują różne klasyfikacje rodzajów konfliktów [Nocuń, Szmagalski 1998], spośród których zainteresowano się tym o charakterze interpersonalnym, mając na uwadze, że osoby nieprzystosowane społecznie zaangażowane są również w inne spory.

Konflikty interpersonalne występują w bezpośrednich kontaktach międzyludzkich. Strony interakcji oddziałują na siebie wzajemnie w zakresie realizacji założonych przez siebie celów. Na terenie szkoły, młodzież potencjalnie może wchodzić w konflikty z rówieśnikami lub młodszymi/starszymi kolegami, nauczycielami lub innymi pracownikami (np. pedagogiem szkolnym). Mogą przybierać one charakter sporów indywidualnych lub grupowych. W szkołach zdarzają się one dość często. Uczniowie z jednej klasy wchodzić w konflikty z uczniami innej klasy. Sytuacje konfliktowe mają także miejsce między nieformalnymi grupami w szkole lub poza nią [Fisher 2005].

K. Pospiszył [1970] dowiódł, że młodzież doświadcza konfliktów, przybierających postać: ordynarnych kłótni, awantur z rękoczynami, sprzeczek i skrytych doznań. Według S.V. Sandy i K.M. Cochran [2005] chłopcy najczęściej spierają się o władzę, natomiast przedmiotem sporów między dziewczętami zwykle są kwestie interpersonalne. Zatem cele chłopców mają wymiar bardziej instrumentalny i związane są z dominacją, natomiast ich koleżanki częściej próbują niszczyć przyjaźń innych dzieci lub podważać w kimś poczucie przynależności do grupy rówieśniczej.

Pomimo częstych konfliktów szkolnych, dla okresu dojrzewania najbardziej charakterystyczne są te, do których dochodzi w domu. Dominującymi płaszczyznami spornymi między dziećmi, a rodzicami są: władza, autonomia oraz odpowiedzialność. Nastolatki z rodzin, w których konstruktywnie rozwiązuje się konflikty, dobrze radzą sobie w sporach z rówieśnikami. Niestety, większość rodziców stosuje niewłaściwe sposoby dochodzenia do porozumienia. Często unikają kontaktu z dzieckiem (np. obrażają się), co stanowi dla niego wzór do naśladowania [Sandy, Cochran 2005].

Konflikty mogą ludzi dzielić, ale także prowadzić do zaciśnięcia relacji [Gordon 1991]. Jednak większość ludzi kojarzy konflikt negatywnie. Wydaje się, że od sposobu nastawienia i próby jego rozwiązania zależy to, czy zostaną uzyskane jakieś korzyści, czy poniesione straty. Konflikty stanowią zjawisko nieuniknione, którymi należy umiejętnie kierować [Hamer 2005]. Poszerzają autonomię i samoświadomość jednostki [Chęłpa, Witkowski 1999]. Traktowane są, jako źródło zmian. Ich głównym celem jest zwiększenie aktywności, kreatywności, wywołanie inicjatywy i działań innowacyjnych [Stankiewicz 2005]. Pozwalają osiągać zamierzone cele, bronić własnych interesów oraz poprawiać relacje z drugą osobą [Bartosiak-Tomasiak, 1996; por. Byra 2008, s. 179]. Konflikt na terenie szkoły jest dobrą okazją do nauki w klasie, gdyż jego skuteczne rozwiązanie wymaga opanowania wielu umiejętności, co z kolei odgrywa istotną rolę w kształtowaniu uczuć, intelektu oraz osobowości [Sandy, Cochran 2005].

W różnych sytuacjach, w relacjach z konkretnymi ludźmi, w charakterystyczny dla siebie sposób, jednostka próbuje rozwiązywać konflikty. Najczęściej czyni to w oparciu o jeden z pięciu stylów: rywalizację, współpracę, unikanie, uleganie oraz kompromis [Hamer 2005].

Rywalizacja polega na wymianie wrogich zachowań. Charakteryzuje się dążeniem do zaspokojenia własnych potrzeb, obrony własnych interesów poprzez wykorzystywanie innych ludzi i zdobycie przewagi. Unikanie polega na odkładaniu rozwiązania konfliktu w czasie. Uleganie, czyli dostosowanie się, wynika z pragnienia zaspokojenia potrzeb partnera i chęci współdziałania. Kompromis polega na wzajemnych ustępstwach i osiągnięciu rozwiązania korzystnego dla obu stron. Najefektywniejszym stylem rozwiązania konfliktu jest współpraca, która wymaga intensywnego kształcenia się. Chcąc współpracować należy zaakceptować siebie oraz innych, być osobą tolerancyjną i przyjazną, przy wykorzystaniu technik aktywnego słuchania i perswazji [Hamer 1998]. Wyniki badań dowodzą, że niemal wszyscy badani młodzi ludzie uznają negocjacje i porozumienie, za najwłaściwsze sposoby rozwiązywania konfliktów. Pojedyncze tylko osoby preferują rywalizację i unikanie [Klebaniuk 2006].

W badaniu własnym oparto się na koncepcji K. Ostrowskiej [2002], która wyróżniła strategie reagowania w sytuacjach trudnych. Konflikt można bowiem uznać za sytuację trudną dla stron interakcji, którą można rozwiązać za pomocą strategii negatywnych lub pozytywnych. O przewadze jednego z nich decyduje stopień bezwzględności danej osoby. Ludzie o wysokim poziomie bezwzględności mają tendencje do niewłaściwego rozwiązywania konfliktów. Atak i rezygnacja stanowią pozytywne strategie, których nie należy utożsamiać ani z agresją, ani unikaniem. Osoby preferujące je próbują konstruktywnie rozwiązywać konflikty, licząc się zawsze z dobrem drugiego człowieka.

Założenia metodologiczne

Celem badań jest określenie preferowanych przez młodzież nieprzystosowaną społecznie strategii rozwiązywania konfliktów.

Problem badawczy zawiera się w pytaniu: „W jaki sposób młodzież nieprzystosowana społecznie najczęściej rozwiązuje konflikty?”

Sformułowano następujące pytania szczegółowe:

- Jakim poziomem nieprzystosowania społecznego charakteryzuje się młodzież gimnazjalna?
- W jaki sposób młodzież najczęściej rozwiązuje konflikty?
- Czy występuje, a jeśli tak to jaki, związek między nieprzystosowaniem społecznym młodzieży i sposobami rozwiązywania przez nią konfliktów, a płcią?

Ze względu na diagnostyczny charakter dwóch pierwszych pytań, nie sformułowano hipotez roboczych [Łobocki 1982].

Do ostatniego pytania szczegółowego postawiono hipotezę. Założono, że wraz ze wzrostem poziomu nieprzystosowania społecznego młodzieży, zwiększa się ryzyko rozwiązywania przez nią konfliktów w sposób agresywny. Potwierdzenie tej tezy mogą stanowić wyniki badań wskazujące na wysoki poziom agresji młodzieży nieprzestrzegającej norm społeczno-moralnych [Urban 2000; Lewicka-Zelent 2012; Lewicka-Zelent 2013]

W badaniu zastosowaną metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Wykorzystano narzędzia w postaci Kwestionariusza „A-R” K. Ostrowskiej [2002] oraz Skali Nieprzystosowania Społecznego [Pytka 2000].

Pierwszy z kwestionariuszy służy do badania strategii działania w sytuacjach problemowych, wymagających obrony własnych przekonań. Składa się z trzech skal: atak, rezygnacja, bezwzględność. Na jego podstawie można określić styl funkcjonowania osobowości osób od 15 r.ż. Ostateczna wersja kwestionariusza zawiera 47 stwierdzeń (I wersja – 155 pozycji). Badany ocenia kolejne pozycje w skali od 1 do 5. Moc dyskryminacyjną poszczególnych pozycji autorka określa jako „zadowalającą” (niska w pozycjach 11, 39, 41, 35, 47). Korelacje między skalami o niskiej sile na poziomie $\alpha = 0,05$. Zgodność wewnętrzną testu wyznacza α Cronbacha (A – 0,78; R – 0,76; B – 0,49) [Ostrowska 2002].

Skala Nieprzystosowania Społecznego L. Pytki służy do określenia intensywności i częstotliwości występowania zachowań lub cech jednostki, uznawanych za szkodliwe społecznie. Składa się z sześciu podskal, na podstawie których można ustalić poziom nieprzystosowania: rodzinnego, rówieśniczego, szkolnego, zachowania antyspołecznego, kumulacji niekorzystnych czynników biopsychicznych i socjokulturowych. Do oceny stosuje się skalę trójstopniową: 0, 1 lub 2 punkty (0 – określa pożądane społecznie cechy zachowania; 1 – umiarkowany i 2 – znaczny stopień nasilenia negatywnych cech zachowania [Pytka 2005].

Badania zostały przeprowadzone w 200-osobowej grupie w 2010 r. w lubelskich szkołach gimnazjalnych. Ostatecznie wyodrębniono do badań stu uczniów, z których u połowy stwierdzono wysoki poziom nieprzystosowania w co najmniej jednym z wymiarów (nieprzystosowanie rodzinne, rówieśnicze, szkolne, zachowania antyspołeczne, kumulacja niekorzystnych czynników biopsychicznych i socjokulturowych). Połowę grupy młodzieży nieprzystosowanej społecznie stanowiły dziewczęta. 70% badanych osób było w wieku 15 lat, a pozostali ukończyli 16. rok życia.

Jak wspomniano w pierwszej kolejności ustalono poziom nieprzystosowania społecznego badanej młodzieży.

Tabela 1. Poziom nieprzystosowania rodzinnego badanych osób

Nieprzystosowanie rodzinne	N	%
Niski	18	9
Przeciętny	110	55
Wysoki	72	36
Ogółem	200	100

Na podstawie podskali I „Nieprzystosowanie rodzinne” możliwe było dokonanie pomiaru tego, na ile dziecko związane jest z rodziną i w jaki sposób funkcjonuje na jej terenie. Okazało się, że ponad połowę badanej młodzieży cechuje przeciętny poziom przystosowania w rodzinie. Ponad 1/3 wychowuje się w rodzinach, w których panują niewłaściwe relacje między ich członkami.

Tabela 2. Poziom nieprzystosowania rówieśniczego badanych osób

Nieprzystosowanie rówieśnicze	N	%
Niski	90	45
Przeciętny	76	38
Wysoki	34	17
Ogółem	200	100

Podobnie, jak w podskali I, większość badanej młodzieży w średnim stopniu przystosowana jest do środowiska rówieśniczego (38%). 15% uczniów gimnazjum ma problemy z nawiązywaniem i podtrzymywaniem relacji z kolegami, co wiąże się także z izolacją od grupy rówieśniczej.

Podskala III „Nieprzystosowanie szkolne” dotyczy w szczególności atmosfery panującej w szkole oraz stosunku badanych do obowiązków szkolnych. Blisko 30% gimnazjalistów ma dobre relacje z nauczycielami i rówieśnikami, a także

w sposób właściwy wypełnia zadania związane z rolą ucznia. Niemal 1/3 badanej młodzieży jest nieadekwatnie przystosowana do środowiska szkolnego.

Tabela 3. Poziom nieprzystosowania szkolnego badanych osób

Nieprzystosowanie szkolne	N	%
Niski	56	28
Przeciętny	106	53
Wysoki	38	19
Ogółem	200	100

Tabela 4. Poziom zachowań antyspołecznych badanych osób

Zachowania antyspołeczne	N	%
Niski	28	14
Przeciętny	102	51
Wysoki	70	35
Ogółem	200	100

Na podstawie danych uzyskanych w podskali IV Skali Nieprzystosowania Społecznego stwierdzono, że 35% badanych uczniów zachowuje się w sposób antyspołeczny. Oznacza to, że notorycznie kłamią, alkoholizują się, kradną, uciekają z domu i szkoły oraz są agresywni. Jedynie u 4% gimnazjalistów określono poziom tych zachowań jako niski.

Tabela 5. Poziom kumulacji niekorzystnych czynników biopsychicznych badanych osób

Kumulacja niekorzystnych czynników biopsychicznych	N	%
Niski	94	47
Przeciętny	86	43
Wysoki	20	10
Ogółem	200	100

Podskala V SNS dotyczy kumulacji niekorzystnych czynników biopsychicznych. Na jej podstawie stwierdzono, że u 10% uczniów występują zaburzenia procesów nerwowych, funkcji percepcyjnych i wykonawczych, przez co są oni bardziej narażeni na wchodzenie w konflikty dotyczące norm i zasad społecznych. Symptomy nadpobudliwości psychoruchowej i zaburzeń somatycznych mogą pośrednio przyczyniać się do powstania objawów wadliwości w społecznej

adaptacji jednostki. U blisko połowy badanej młodzieży określono poziom czynników biopsychicznych jako niski.

Tabela 6. Poziom kumulacji niekorzystnych czynników socjokulturowych badanych osób

Kumulacja niekorzystnych czynników socjokulturowych	N	%
Niski	120	60
Przeciętny	64	32
Wysoki	16	8
Ogółem	200	100

Podskala VI „Kumulacja niekorzystnych czynników socjokulturowych oraz środków profilaktyczno-korekcyjnych” umożliwia zebranie informacji na temat funkcjonowania młodzieży w sposób pośredni, poprzez analizę czynników jej środowiska wychowawczego. Niemal 10% badanych cechuje się wysokim poziomem tej składowej nieprzystosowania społecznego. W grupie tej dominują osoby o niskim poziomie zmiennej (60%).

Tabela 7. Nieprzystosowanie społeczne dziewcząt i chłopców

Nieprzystosowanie społeczne	Dziewczęta		Chłopcy		test z	p
	M ₁	Sd ₁	M ₂	Sd ₂		
Nieprzystosowanie rodzinne	4,65	3,02	7,44	4,12	-2,72	0,01
Nieprzystosowanie rówieśnicze	3,08	2,31	5,13	3,25	-2,40	0,05
Nieprzystosowanie szkolne	3,42	1,95	6,32	4,04	-2,93	0,01
Zachowania antyspołeczne	1,96	1,54	5,21	4,38	-2,95	0,01
Czynniki biopsychiczne	1,25	0,87	1,56	1,22	-1,74	n.i.
Czynniki socjokulturowe	1,03	0,01	3,13	2,46	-2,33	0,05

M – średnia, Sd – odchylenie standardowe, p – poziom istotności statystycznej

Analizując dane zawarte w tabeli 7 możemy zauważyć, że chłopcy uzyskali wyższe średnie wyniki w zakresie wszystkich składowych nieprzystosowania społecznego w porównaniu z dziewczętami. Grupa ta okazała się także bardziej heterogeniczna pod względem wyników. Zarówno w grupie dziewcząt, jak i chłopców najwyższe średnie wyniki dotyczyły podskali „nieprzystosowanie rodzinne” (M₁=4,65; M₂=7,44) oraz „nieprzystosowanie szkolne” (M₁=3,42; M₂=6,32). Największe różnice istotne statystycznie między porównywanymi grupami uzyska-

no w zakresie nieprzystosowania szkolnego i zachowań antyspołecznych. Ogólnie chłopcy okazali się być znacznie bardziej nieprzystosowani od koleżanek, poza piątą podskala SNS. Badani uzyskali podobne wyniki w odniesieniu do działających na nich czynników biopsychicznych.

Po ustaleniu poziomu nieprzystosowania społecznego badanej młodzieży wyłoniono dwie grupy osób. W skład pierwszej weszli gimnazjaliści, którzy uzyskali wyniki świadczące o wysokim poziomie nieprzystosowania (WPNS), a drugiej – uczniowie o najwyższym stopniu przystosowania (NPNS).

Dzięki wynikom uzyskanym na podstawie Kwestionariusza A-R możliwe było ustalenie preferowanego sposobu rozwiązywania konfliktów przez uczniów szkoły gimnazjalnej.

Tabela 8. Poziom ataku badanych osób

Poziom ataku	WPNS	NPNS
	N/%	N/%
Niski	69	62
Przeciętny	25	38
Wysoki	6	–
Ogółem	100	100

WPNS – osoby o wysokim poziomie nieprzystosowania społecznego; NPNS – osoby o niskim poziomie nieprzystosowania społecznego; Chi-kwadrat=2,123;2; $p < 0,346$

Zdecydowana większość badanych osób uzyskała wyniki świadczące o tym, że w niewielkim stopniu stosuje strategię atakującą w sytuacjach problemowych, niezależnie od poziomu nieprzystosowania społecznego (WPNS=69%; NPNS=62%). Osoby lepiej przystosowane społecznie w stopniu przeciętnym i niskim wykorzystywały tę strategię (WPNS=6%).

Tabela 9. Poziom rezygnacji badanych osób

Poziom rezygnacji	WPNS	NPNS
	N/%	N/%
Niski	35	29
Przeciętny	35	43
Wysoki	30	28
Ogółem	100	100

Chi-kwadrat=0,405;2; $p < 0,817$

Po 35% badanych, którzy uzyskali wysokie wyniki w Skali Nieprzystosowania Społecznego w małym lub średnim stopniu stosują strategię rezygnacyjną. Niemal połowa osób z grupy uczniów przystosowanych społecznie cechuje prze-

ciężny poziom rezygnacji. 1/3 młodzieży nieprzystosowanej społecznie i prawie tyle samo ich kolegów, respektujących normy społeczne, wybiera inny sposób niż pierwotnie wybrany do obrony wybranych przez siebie celów.

Tabela 10. Poziom bezwzględności badanych osób

Poziom bezwzględności	WPNS	NPNS
	N/%	N/%
Niski	62	85
Przeciętny	29	13
Wysoki	9	3
Ogółem	100	100

Chi-kwadrat=3,502;2; $p < 0,074$

Zdecydowana większość badanych uczniów deklaruje konstruktywne sposoby rozwiązywania sytuacji trudnych (WPNS=62%; NPNS=85%). Jednak dziećciu gimnazjalistów nieprzystosowanych społecznie i trzech przystosowanych na wyższym poziomie często zachowuje się agresywnie wobec innych osób, podczas realizacji założonych przez siebie celów.

Istotne z punktu widzenia sformułowanych pytań badawczych jest ustalenie, czy i na ile porównywane grupy różnią się uzyskanymi średnimi wynikami.

Tabela 11. Sposoby rozwiązywania konfliktów przez osoby w mniejszym i większym stopniu przystosowane społecznie

Strategie rozwiązywania konfliktów	WPNS		NPNS		test z	p
	M ₁	Sd ₁	M ₂	Sd ₂		
Atak	61,97	11,35	63,24	9,54	-0,423	n.i.
Rezygnacja	39,97	12,48	43,43	14,46	-0,927	n.i.
Bezwzględność	9,71	5,01	6,97	3,03	2,488	0,05

Porównywane grupy nie różnią się w znaczący sposób pod względem średnich wyników strategii atakującej ($M_1=61,97$; $M_2=63,24$) i rezygnacyjnej ($M_1=39,97$; $M_2=43,43$), chociaż nieco wyższe wyniki otrzymali uczniowie przystosowani w większym stopniu. Młodzież nieprzystosowana społecznie w istotnie większym stopniu jest bezwzględna w sytuacjach trudnych w porównaniu do swoich kolegów o niższym poziomie nieprzystosowania ($p < 0,05$). Grupa uczniów nieprzystosowanych społecznie okazała się być bardziej heterogeniczna w zakresie wyników w skali ataku ($Sd_1=11,35$; $Sd_2=9,54$) i bezwzględności ($Sd_1=5,01$; $Sd_2=3,03$).

Dziewczęta uzyskały wyższe średnie wyniki w zakresie wszystkich wyróżnionych skal Kwestionariusza A-R w porównaniu z kolegami. Niemniej jednak obie grupy nie różniły się istotnie w zakresie bezwzględności ($M_1=8,77$; $M_2=7,37$). Uczennice znacznie częściej stosują strategię atakującą i rezygnacyjną w sytuacjach problemowych niż chłopcy ($p<0,05$). Większą heterogeniczność w zakresie uzyskanych wyników w skali ataku stwierdzono w grupie chłopców ($Sd_1=9,75$; $Sd_2=10,62$) (tabela 12).

Tabela 12. Sposoby rozwiązywania konfliktów przez dziewczęta i chłopców

Strategie rozwiązywania konfliktów	Dziewczęta		Chłopcy		testz	p
	M_1	Sd_1	M_2	Sd_2		
Atak	65,69	9,75	59,37	10,62	2,25	0,05
Rezygnacja	45,23	13,79	37,59	11,81	2,17	0,05
Bezwzględność	8,77	4,83	7,37	3,25	1,24	n.i.

W oparciu o test r-Pearsona ustalono korelacje między zmiennymi, tj. nieprzystosowaniem społecznym, a preferowanymi przez młodzież sposobami rozwiązywania sytuacji konfliktowych (tabela 13).

Tabela 13. Związki między nieprzystosowaniem społecznym a strategiami rozwiązywania sytuacji trudnych przez młodzież

Zmienne	Statystyka	Atak	Rezygnacja	Bezwzględność
Nieprzystosowanie rodzinne	Korelacja	-0,158	-0,076	-0,342
	p	n.i.	n.i.	n.i.
Nieprzystosowanie rówieśnicze	Korelacja	-0,154	0,052	-0,176
	p	n.i.	n.i.	n.i.
Nieprzystosowanie szkolne	Korelacja	-0,123	0,104	-0,203
	p	n.i.	n.i.	n.i.
Zachowania antyspołeczne	Korelacja	-0,065	0,124	-0,132
	p	n.i.	n.i.	n.i.
Czynniki biopsychiczne	Korelacja	0,142	-0,128	-0,321
	p	n.i.	n.i.	n.i.
Czynniki socjokulturowe	Korelacja	-0,112	-0,045	-0,213
	p	n.i.	n.i.	n.i.

Związki zaszły jedynie między poszczególnymi podskalami obu skal. Oznacza to, że nie stwierdzono występowania związków istotnych statystycznie między nieprzystosowaniem społecznym młodzieży gimnazjalnej, a najczęściej stosowa-

nymi przez nich sposobami reagowania w sytuacjach trudnych (w tym konfliktowych).

Podsumowanie

W dobie przemian społeczno-kulturowych coraz częściej zastanawiamy się, jakie będą ich konsekwencje za kilka, czy kilkanaście lat, skoro już widać ich skutki dla współczesnej młodzieży. Aby jednak szukać skutecznych metod pracy z nią, należy wcześniej wskazać obszary, które należy objąć oddziaływaniami wychowawczymi. Niepokojące są statystyki dotyczące rozmiarów przestępczości młodych Polaków [Holyst 2006], co wiąże się bezpośrednio z ich poziomem nieprzystosowania i niedostosowania społecznego. Dlatego też podjęto próbę ustalenia skali zjawiska nieprzystosowania młodzieży gimnazjalnej ze szkół lubelskich. Drugą z uwzględnionych w badaniu zmiennych była strategia rozwiązywania sytuacji trudnych przez gimnazjalistów. Założono, że porównywane grupy uczniów, to jest nieprzystosowani i przystosowani społecznie, będą różnili się w tym zakresie. Osoby z objawami nieprzystosowania będą wykorzystywały destrukttywne strategie rozwiązywania konfliktów, oparte na bezwzględności. Zatem celem badań było zatem określenie preferowanych strategii rozwiązywania konfliktów młodzieży nieprzystosowanej społecznie.

Na podstawie przeprowadzonego badania stwierdzono, że w zakresie wszystkich podskal Skali Nieprzystosowania Społecznego (SNS) L. Pytki młodzieży gimnazjalna cechowała się najczęściej ich przeciętnym poziomem. Najwięcej uczniów w wysokim stopniu nieprzystosowanych związanych było z wymiarem nieprzystosowania rodzinnego i zachowań antyspołecznych. Najlepsze wyniki w zakresie przystosowania społecznego badani uzyskali w zakresie czynników socjokulturowych i biopsychicznych.

Sześciu badanych (w tym jedna dziewczynka) uzyskało wysokie wyniki w skali nieprzystosowania rodzinnego i czynników socjokulturowych, co jak twierdzi autor SNS wskazuje na konieczność izolowania tej grupy osób od członków ich rodzin w celu ograniczenia negatywnych wpływów będących podstawą nieprzystosowania społecznego dzieci.

Blisko 20% badanej młodzieży, które uzyskały wysokie wyniki w skali nieprzystosowania koleżeńkiego należy aktywizować oraz podnosić jej pewność siebie w relacjach z innymi oraz kształtować poprawne związki z kolegami w grupie.

Niemal tyle samo badanych uczniów, pedagogzy szkolni powinni objąć szczególną opieką w aspekcie wyrównywania ich braków w wiadomościach i umiejętnościach, poprzez stosowanie specjalnych metod pracy w atmosferze ży-

czliwości, partnerstwa oraz dostosowywania wymagań szkolnych do możliwości młodzieży. Badani Ci uzyskali wysokie wyniki w podskali „nieprzystosowanie szkolne”.

L. Pytka [2005] sugeruje, że wysokie wyniki w skali zachowań antyspołecznych mogą wskazywać na to, że młodzież może wykazywać zaburzenia emocjonalne i osobowościowe z tendencjami socjopatycznymi. W badaniu własnym wyniki takie otrzymało aż 35% badanych. Potencjalnie to właśnie ta grupa badanych jest najpoważniej zagrożona demoralizacją. Niemal 30% z tej grupy osób równocześnie uzyskało wysokie wyniki w zakresie niekorzystnych czynników biopsychicznych, co wiąże się z potrzebą zbadania ich pod kątem cech psychopatycznych.

Między dziewczętami i chłopcami nie wystąpiły różnice istotne statystycznie w odniesieniu do biopsychicznych czynników działających na nich niekorzystnie. W pozostałych podskalach Skali Nieprzystosowania Społecznego chłopcy okazali się być znacznie bardziej nieprzystosowani od swoich koleżanek.

Większość badanej młodzieży rozwiązywała sytuacje trudne za pomocą strategii rezygnacyjnej na średnim poziomie oraz atakującej i bezwzględności – na niskim. Zakładając, że atak i rezygnacja są pozytywnymi sposobami rozwiązywania konfliktów, można wskazać znaczne deficyty w tym względzie u młodzieży gimnazjalnej.

Łącznie 12 uczniów (w tym 9 nieprzystosowanych społecznie) w sposób bezwzględny dąży do realizacji swoich celów. Zachowują się oni egoistycznie, instrumentalnie traktują inne osoby i są agresywni. Dwóch uczniów nieprzystosowanych uzyskało wyniki świadczące o tym, że może wystąpić u nich agresja skierowana na zewnątrz. U siedmiu gimnazjalistów nieprzystosowanych społecznie i trzech przystosowanych społecznie wystąpiły tendencje autodestrukcyjne, które mogą przejawiać się spożywaniem alkoholu, zażywaniem narkotyków, czy próbami samobójczymi. Dwóch uczniów nieprzystosowanych uzyskało wysokie wyniki w skali rezygnacji i niskie w bezwzględności, co może wskazywać na zaburzenia psychiczne. Tylko czterech uczniów (wszyscy nieprzystosowani społecznie) potrafi asertywnie bronić swoich wartości, uwzględniając przy tym potrzeby drugiej strony konfliktu. Dwudziestu trzech uczniów nieprzystosowanych społecznie i 25 przystosowanych w wysokim stopniu potrafi iść na kompromis oraz dostosowywać rozwiązania do konkretnych sytuacji. Uzyskane wyniki zbliżone są do tych przeprowadzonych przez D. Wasak [2009], która badała gimnazjalistów za pomocą kwestionariusza A-R K. Ostrowskiej.

Osoby nieprzystosowane społecznie znacznie częściej od swoich rówieśników przystosowanych rozwiązują sytuacje trudne w sposób bezwzględny. W podobnym stopniu korzystają ze strategii atakującej i rezygnacyjnej.

Według B. Urbana [2000] uczennice nie różnią się poziomem nieprzystosowania od chłopców. Dziewczeta istotnie częściej wykorzystują strategię atakującą i rezygnacyjną w porównaniu do chłopców. Uzyskany wynik w pewnym stopniu współgra z wynikami badań K. Ostrowskiej [2002], która stwierdziła, że dziewczęta częściej stosują strategię rezygnacyjną, a chłopcy – atakującą i bezwzględną.

Nie stwierdzono zależności między strategią rozwiązywania sytuacji problemowej, a nieprzystosowaniem społecznym w poszczególnych wymiarach młodzieży gimnazjalnej nie mniej jednak nasilenie obu badanych zjawisk powinno niepokoić i skłaniać pedagogów oraz psychologów szkolnych do podejmowania różnych działań, mających na celu zapobieganie lub powstrzymanie procesu demoralizacji dorastającej młodzieży.

Bibliografia

- Bartosia-Tomusiak M. (2006), *Konflikt – dramat czy szansa?*, „Edukacja i Dialog”, nr 8, s. 22–26
- Byra S. (2008), *Konflikt interpersonalny – istota i funkcje*, [w:] *Profesjonalny mediator. Zostań nim. Poradnik metodyczny*, red. A. Lewicka, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 171–184
- Cekiera C. (1979), *Pojęcie i formy nieprzystosowania społecznego*, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne”, nr 5, s. 7–19
- Chełpa S., Witkowski T. (1999), *Psychologia konfliktów*, Wydawnictwo Moderator, Warszawa
- Fisher R.J. (2005), *Konflikt międzygrupowy*, [w:] *Rozwiązywanie konfliktów – teoria i praktyka*, M. Deutsch, P.T. Colemana, tłum. M. Cierpisz, M. Kodura, G. Kranas, A. Kurtyka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 166–185
- Galej D. (2000), *Rodzinne uwarunkowania nieprzystosowania społecznego*, „Opieka Wychowanie Terapii”, nr 2, s. 5–12
- Gordon T. (1991), *Wychowanie bez porażek w szkole*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa
- Hamer H. (1998), *Rozwój przez wprowadzanie zmian*, Centrum Edukacji Medycznej, Warszawa
- Hamer H. (2005), *Psychologia społeczna*, Wydawnictwo Difin, Warszawa
- Hilgard E.R. (1972), *Wprowadzenie do psychologii*, PWN, Warszawa
- Hołyst B. (2006), *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa
- Jackowska E. (1980), *Środowisko rodzinne a przystosowanie społeczne dziecka w młodszym wieku szkolnym*, WSiP, Warszawa
- Klebanik J. (2006), *Człowiek wobec masowych zjawisk społecznych*, ATVT, Wrocław
- Konopnicki J. (1971), *Niedostosowanie społeczne*, PWN, Warszawa
- Lewicka A., Maciaszczyk P. (2009), *Postawy rodzicielskie a nieprzystosowanie społeczne Eurosięrot*, [w:] *Wybrane obszary dysfunkcyjności rodziny*, red. M. Dudek, Lubelska Szkoła Wyższa, Ryki, s.129–142
- Lewicka-Zelent A. (2013), *Uwarunkowania gotowości nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin
- Lewicka-Zelent A. (2012), *Obniżanie poziomu przemocy i lęku młodzieży gimnazjalnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin

- Lipkowski O. (1971), *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*, PZWS, Warszawa
- Łobocki M. (1982), *Metody badań pedagogicznych*, PWN, Warszawa
- Nocuń A., Szmagałski J. (1998), *Podstawowe umiejętności w pracy socjalnej i ich kształcenie*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice
- Okoń W. (2004), *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa
- Olubiński A. (2001), *Konflikty rodzice – dzieci. Dramat czy szansa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń
- Ostrianska Z. (1997), *Losy uczniów nieprzystosowanych społecznie*, Redakcja Wydawnictwo KUL, Lublin
- Ostrowska K. (2002), *Klucz do kwestionariusza A-R*, Warszawa
- Pospiszyl K. (1970), *Konflikty młodzieży z otoczeniem*, PZWS, Warszawa
- Pospiszyl K., Żabczyńska E. (1980), *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, PWN, Warszawa
- Pytka L. (2000), *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Wydawnictwo APS, Warszawa
- Pytka L. (2005), *Diagnoza nieprzystosowania społecznego w teorii i praktyce. Propozycja metody badawczej*, [w:] *Skala nieprzystosowania społecznego uczniów na Mazowszu*, red. L. Pytka, M. Konopczyński, S. Sobczak, Wydawnictwo Pedagogium, Warszawa, s. 119–145
- Sandy S.V., Cochran K.M. (2005), *Rozwój umiejętności rozwiązywania konfliktów u dzieci: W okresie od wieku przedszkolnego po dorastanie*, [w:] *Rozwiązywanie konfliktów – teoria i praktyka*, M. Deutsch, P.T. Colemana, tłum. M. Cierpisz, M. Kodura, G. Kranas, A. Kurtyka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 312–338
- Stankiewicz D. (2005), *Kierowanie konfliktem*, „Edukacja i dialog”, nr 3, s. 20–22
- Urban B. (2000), *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Wasak D. (2009), *Poziom empatii emocjonalno-poznawczej a sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież szkoły gimnazjalnej*, niepublikowana praca dyplomowa, UMCS Lublin www.szkolabezprzemocy.pl [dostęp 5.07.2010].